

МЕТОДОЛОГИЯ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА НАЦИОНАЛНИ ФИНАНСОВИ СМЕТКИ ЗА БЪЛГАРИЯ

Националните финансови сметки на България са разработени съгласно изискванията на „Европейската система от национални и регионални сметки“ 2010 (ЕСС 2010). Те отразяват финансовите операции, осъществявани между институционалните единици (сектори).

I. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ СЕКТОРИ

Сектор Нефинансови предприятия (S.11)

Секторът „**Нефинансови предприятия**“ (S.11) включва всички частни и държавни корпоративни предприятия, кооперации и сдружения, които са признати за независими юридически лица, държавни производители и нетърговски организации или асоциации, обслужващи нефинансови предприятия, които са пазарни производители и са основно ангажирани с производството на стоки и нефинансови услуги. В сектора се включват и централните управления, управляващи група от корпоративни предприятия, които са пазарни производители, като преобладаващият вид дейност на групата от корпоративни предприятия като цяло (измерена на база добавена стойност) е производството на стоки и нефинансови услуги. Включват се и предприятия със специално предназначение, чиято основна дейност е доставката на стоки и нефинансови услуги, както и частни и държавни квазикорпорации, които са пазарни производители, основно ангажирани с производството на стоки и нефинансови услуги.

Сектор Финансови предприятия (S.12)

На агрегирано равнище сектор „**Финансови предприятия**“ (S.12) включва следните подсектори:

- Централна банка (S.121);
- Депозитни институции без централната банка (S.122);
- Фондове на паричния пазар (S.123);
- Инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар (S.124);
- Други финансови посредници без застрахователните (осигурителните) дружества и пенсионните фондове (S.125);
- Финансови спомагателни организации (S.126);
- Каптивни финансови институции и заемодатели (S.127);
- Застрахователни (осигурителни) дружества (S.128);
- Пенсионни фондове (S.129).

Подсекторът „**Централна банка**“ (S.121) включва Българска народна банка, чиято основна функция е да поддържа ценовата стабилност чрез осигуряване стабилността на националната парична единица. Българската народна банка съдейства за създаването и функционирането на ефективни платежни системи и осъществява надзор върху тях. Тя притежава изключителното право да емитира банкноти и монети в страната.

Подсекторът „**Депозитни институции без централната банка**“ (S.122) включва всички финансови предприятия и квазикорпорации, които се занимават главно с финансово посредничество и които получават депозити и/или близки заместители на депозити от институционални единици и за собствена сметка предоставят заеми и/или инвестират в ценни книжа. Тук са включени всички търговски банки.

Подсекторът „**Фондове на паричния пазар**“ (S.123) се състои от всички финансови предприятия и квазикорпорации, с изключение на БНБ и търговските банки, които са основно ангажирани с финансово посредничество.

Подсекторът „**Инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар**“ (S.124) обхваща всички колективни инвестиционни схеми, които са основно ангажирани с финансово посредничество. Тук се класифицират следните финансови посредници: инвестиционни фондове от отворен и затворен тип, инвестиционни фондове за недвижимо имущество, инвестиционни фондове, които инвестират в други фондове и хедж фондове.

Подсекторът „**Други финансови посредници без застрахователните (осигурителните) дружества и пенсионните фондове**“ (S.125) включва финансови посредници, занимаващи се предимно с дългосрочно финансиране.

Подсекторът „**Финансови спомагателни организации**“ (S.126) обхваща всички финансови предприятия и квазикорпорации, които са основно ангажирани с дейности, тясно свързани с финансовото посредничество, но които сами по себе си не са финансови посредници.

Подсекторът „**Каптивни финансови институции и заемодатели**“ (S.127) включва всички финансови предприятия и квазикорпорации, които не са ангажирани нито с финансово посредничество, нито с предоставяне на спомагателни финансови услуги и по-голямата част от чиито активи или пасиви не се търгуват на свободните пазари.

Подсекторът „**Застрахователни (осигурителни) дружества**“ (S.128) се състои от всички финансови предприятия и квазикорпорации, които са основно ангажирани с финансово посредничество като следствие от обединяване на рискове главно под формата на пряко застраховане или презастраховане.

Подсекторът „**Пенсионни фондове**“ (S.129) включва всички финансови предприятия и квазикорпорации, които са основно ангажирани с финансово посредничество като следствие от обединяване на социалните рискове и потребности на осигурените лица (социално осигуряване). Пенсионните фондове, като социалноосигурителни схеми, осигуряват доходи при пенсиониране и често плащания при смърт и инвалидност.

Сектор Държавно управление (S.13)

Секторът „**Държавно управление**“ (S.13) включва институционални единици, които са непезарни производители, чиято продукция е предназначена за индивидуално и колективно потребление и които се финансират от задължителни плащания, извършвани от единици, принадлежащи към други сектори, и институционални единици, основно ангажирани с преразпределение на национален доход и богатство. От своя страна сектор „Държавно управление“ се разделя на четири подсектора:

- **Централно държавно управление (S.1311)** – включва институционалните единици, чиито дейности се финансират от централния бюджет;
- **Федерално държавно управление (S.1312)**;
- **Местно държавно управление (S.1313)** – включва всички общини като единици на публичната администрация.;
- **Социално осигурителни фондове (S.1314)** – институционалните единици, които управляват социално-осигурителни схеми, организирани и контролирани от единици на сектор „Държавно управление“.

Сектор Домакинства (S.14)

Информацията, записана във финансовата сметка на този сектор, се получава на базата на насрещна информация от други сектори.

Сектор Нетърговски организации, обслужващи домакинствата (S.15)

Секторът „**Нетърговски организации, обслужващи домакинствата**“ (S.15) включва следните основни видове нестопански организации:

- профсъюзи, професионални или научни общества;
- асоциации на потребители, политически партии;
- църкви или религиозни общества;
- читалища, възстановителни и спортни клубове и други.

Сектор Останал свят (S.2)

Секторът „**Останал свят**“ (S.2) се състои от всички нерезидентни институционални единици, ангажирани с операции с резидентни единици или имащи други икономически връзки с резидентни единици. Тук се включват институциите на ЕС и международните организации.

II. ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ

Финансовите сметки разглеждат следните финансови инструменти, които могат да бъдат както активи, така и пасиви за институционалните сектори:

Монетарно злато и специални права на тираж (F.1)

Подкатегорията „**Монетарно злато**“ (F.11) се състои от всички операции с монетарно злато, т.е. злато държано като компонент на чуждестранните резерви от страна на монетарните власти. Златото е финансов актив само за подсектор Централна банка.

Подкатегорията „**Специални права на тираж (СПТ)**“ (F.12) включва всички операции със специални права на тираж, т.е. международни резервни активи, създадени от Международния валутен фонд и разпределени между неговите членове за допълване на съществуващите резервни активи.

Валута и депозити (F.2)

Подкатегорията „**Валута и депозити**“ (F.2) се състои от всички операции с валута и депозити, т.е. валутата в обращение и всички видове депозити в национална и чуждестранна валута. F.2 е разделена на три подкатегории финансови операции:

- **Валута (F.21)** – включва всички операции с валута, т.е. банкноти и монети в обращение, които обичайно се използват за извършване на плащания.

- **Прехвърляеми депозити (F.22)** подкатегорията прехвърляеми депозити се състои от всички операции с прехвърляеми депозити, т.е. депозити (в национална или чуждестранна валута), които могат незабавно да се конвертират във валута или да се прехвърлят чрез чек, банково нареждане, дебитно нареждане или други подобни средства, без санкция или ограничение.

- **Други депозити (F.29)** - тази подкатегория се състои от всички операции с други депозити, т.е. депозити (в национална или чуждестранна валута), които не са прехвърляеми. Другите депозити не могат да се използват за извършване на плащания по всяко време и не са конвертируеми във валута или прехвърляеми депозити, без какъвто и

да е вид значимо ограничение или санкция. Това са срочни депозити, спестовни депозити, депозити произтичащи от спестовна схема или договор и други.

Дългови ценни книжа (F.3)

Категорията „**Дългови ценни книжа**“ (F.3) представлява финансов инструмент, който служи за доказване на дълг. Състои се от всички операции с ценни книжа, различни от акции, т.е. финансови активи, които са инструменти на преносител. Те обикновено са прехвърляеми и се търгуват на вторични пазари или могат да се договарят на пазара и не дават на притежателя никакви права на собственост в институционалната единица, която ги е емитирала. Основната категория Дългови ценни книжа (F.3) се разделя на две подкатегории:

- **Краткосрочни дългови ценни книжа (F.31)** – дългови ценни книжа, чийто първоначален матуритет е до година и които следва да се изплащат на кредитора при поискване;

- **Дългосрочни дългови ценни книжа (F.32)** – дългови ценни книжа, чийто първоначален матуритет е повече от една година, или за които не е посочен падеж.

Заеми (F.4)

Категорията „**Заеми**“ (F.4) се състои от всички операции със заеми, т.е. финансови активи или пасиви, създавани когато кредиторите предоставят средства на длъжниците пряко или чрез брокери, които се доказват или чрез нетъргуеми документи или не се доказват с документи. Тази категория се разделя на:

- **Краткосрочни заеми (F.41)** – заеми, чийто първоначален матуритет е до една година и заеми, които следва да бъдат погасени при поискване;

- **Дългосрочни заеми (F.42)** – заеми, чийто първоначален матуритет е повече от една година или за които не е посочен матуритет.

Собствен капитал и акции/дялови единици в инвестиционни фондове (F.5)

Категорията „**Собствен капитал и акции/дялови единици в инвестиционни фондове**“ (F.5) се състои от всички операции с акции и други активи, т.е. финансови активи, които представляват имуществени права върху предприятия или квазикорпорации. Тези финансови активи дават право на притежателите си на дял от печалбите на предприятията или квазикорпорациите и на дял в техните нетни активи в случай на ликвидация.

Тази категория е разделена на две подкатегории :

- **Собствен капитал (F.51)** – финансови активи, които признават претенции към остатъчната стойност на едно корпоративно предприятие или на квазикорпорация, след удовлетворяване на претенциите на всички кредитори;

- **Акции/дялови единици в инвестиционни фондове (F.52)** – ценни книжа, свързани с дялово участие, които са котираны на дадена борса. Котираните акции се наричат също така листвани акции.

Застрахователни, пенсионни и стандартни гаранционни схеми (F.6)

Категорията „**Застрахователни, пенсионни и стандартни гаранционни схеми**“ (F.6) включва финансови активи на притежатели на застрахователни полици или на ползващи се лица и пасиви на застрахователи, пенсионни фондове или емитенти на стандартни гаранции.

Финансови деривати и опции върху акции на наетите лица (F.7)

Категорията „**Финансови деривати и опции върху акции на наетите лица**“ (F.7) се състои от финансови активи, свързани с финансов актив, нефинансов актив или индекс, чрез който на финансовите пазари могат да бъдат търгувани самостоятелно специфични финансови рискове.

Тази категория е разделена на две подкатегории:

- **Финансови деривати (F.71)** – финансови инструменти, обвързани с определен финансов инструмент, показател или стока чрез който специфични финансови рискове могат да се търгуват самостоятелно на финансовите пазари;

- **Опции върху акции на наетите лица (F.72)** – финансови активи под формата на споразумения сключени на дадена дата, съгласно които едно наето лице може да закупи определен брой акции от капитала на работодателя на определена цена или в определен момент или в рамките на период от време, непосредствено следващ датата на придобиване на права.

Други сметки за получаване/плащане (F.8)

Категорията „**Други сметки за получаване/плащане**“ (F.8) включва финансовите активи или пасиви, които са създадени като насрещни на финансова или нефинансова операция, в случаи, в които съществува времева разлика между тази операция и съответното плащане.

Тази категория е разделена на:

- **Търговски кредити и аванси (F.81)** – представляват финансови претенции, произтичащи от прякото предоставяне на кредит от доставчиците на стоки и услуги на техните клиенти и авансови плащания за работа, която е в процес на изпълнение или все още предстои да бъде предприета, под формата на предплащане от клиенти за стоки и услуги, които все още не са предоставени.

- **Други сметки за получаване/плащане без търговски кредити и аванси (F.89)** – представляват финансовите активи или пасиви, които произтичат от времеви разлики между разпределителните операции или финансовите операции на вторичния пазар и съответното плащане.

III. ИЗТОЧНИЦИ НА ДАННИ

Финансовите сметки се разработват на базата на данни, получени от стандартизирани счетоводни отчети, събирани от Националния статистически институт. Освен това се използва информация, предоставена от други институции като Българска народна банка, Министерство на финансите, Централен депозитар и други.

Стандартизирани счетоводни отчети

Стандартизираните счетоводни отчети съдържат голяма част от информацията, необходима за разработване на финансови сметки за сектор "Нефинансови предприятия" (S.11), "Инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар" (S.124), "Други финансови посредници без застрахователните (осигурителните) дружества и пенсионните фондове; Финансови спомогателни организации и Каптивни финансови институции и заемодатели" (S.125+ S.126+ S.127), "Застрахователни дружества и пенсионни фондове" (S.128+ S.129) и "Нетърговски организации, обслужващи домакинствата" (S.15). За целите на разработването на финансовите сметки се използват следните отчети - счетоводни баланси, отчети за приходите и разходите, справки за вземанията и задълженията, разпределени по институционални сектори и справки за дълговите ценни книжа и финансови деривати по институционални сектори.

Данни, получени от други институции

Българска народна банка осигурява данни, които се използват за разработване на финансови сметки. Българската народна банка събира статистически данни за два институционални подсектора – "Централна банка" (S.121) и "Други парично-финансови институции" (S.122+ S.123), разделени по финансови инструменти и насрещни сектори. Използват се данни от платежния баланс и международната инвестиционна позиция за наличностите и потоците (операции, преоценки и други изменения в обема на активите). за операции, свързани с финансови активи и пасиви между сектор "Останал свят" и останалите сектори на местната икономика.

Министерство на финансите осигурява данни за държавния дълг (потоци и наличности) в края на всяка година, разделени на емитиращ подсектор, финансови инструменти и матуриретен. За целите на разработването на финансови сметки се използват счетоводните баланси по подсектори на сектор "Държавно управление".

Централният депозитар осигурява статистически данни за всички регистрирани акции (наличности и потоци) за сектора притежател и за емитиращия сектор. Допълнителна подробна информация за пазарно търгуваните (котиранни) акции се получава от **Българската фондова борса**.